

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У ВИЩОМУ ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

FORMATION OF THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE ENGINEERS IN HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE PROCESS OF EXTRACURRICULAR WORK

У статті визначається сутність позааудиторної роботи, її мета та принципи і форми організації, обґрунтовується роль у формуванні комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. Наголошується на тому, що позааудиторна робота студента є продовженням аудиторної роботи, в якому домінує елемент самореалізації; вона дає змогу студентам гармонізувати внутрішні та зовнішні фактори формування професійної й комунікативної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються. Позааудиторна робота має бути орієнтована на особистість студента. Проаналізовано позааудиторну роботу у вищому технічному навчальному закладі як чинник формування комунікативної культури студентів, адже особистісне та професійне становлення студента практично неможливе без включення його у систему позааудиторної діяльності; підходи до формування готовності студентів до професійної комунікації як результату сформованості їхньої комунікативної культури; визначено необхідність використання професійно-діяльничого підходу, який спрямовує на зближення навчальної діяльності й майбутньої професії; культурологічного підходу, що базується на необхідності цілісного сприйняття культури й поєднує безліч предметних сфер; синергетичного підходу, який передбачає структурування змісту гуманітарного матеріалу та базується на принципах науковості й розвитку. Як висновок зауважується, що власне зростання ролі позааудиторної та самостійної роботи є однією із провідних ланок перебудови навчально-виховного процесу у вищій школі; у процесі виховної позааудиторної роботи відбувається соціальне та професійне становлення особистості майбутнього інженера.

Ключові слова: комунікативна культура, позааудиторна робота, вищий технічний навчальний заклад, майбутній інженер.

This article defines the essence of extracurricular work, its goals, principles, forms of organization, and substantiates the role of higher technical education in the formation of students' communicative culture. The important factor of formation of students' communicative culture in higher technical educational institutions is the extracurricular work, the aims of which are: development of creative abilities and activation of students cognitive activity; forming students' needs of continuous self-replenishment of knowledge; securing, enriching and deepening the knowledge acquired during the training, their application in practice; formation of the students outlook and their world outlook culture: formation of the students interests to different fields of science, technology, arts, sports, identification and development of individual creative abilities and aptitudes; organization of students meaningful leisure time, cultural activities and entertainment, providing a universal education of students: formation of the students' communicative culture. Among the principles of extracurricular work priorities are: voluntary participation of students; public orientation; initiative and students self-activity; development of ingenuity, technical and artistic creativity; comprehensive physical training; interaction of various forms and types. In the article it is emphasized that extracurricular work of a student is a continuation of classroom work, which is dominated by the element of self-realization; it gives students an opportunity to harmonize internal and external factors of professional and communicative culture formation, creates additional conditions for the internal potential implementation, satisfaction of those needs, which are not satisfied in the process of classroom work. As a conclusion, it is noticed that the actual growth of the role of the extracurricular and independent work is one of the leading elements of restructuring of the educational process in the higher school.

Key words: communicative culture, extracurricular work, higher technical educational institution, the future engineer.

УДК 378.14:37.032
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-2-30>

Ярошенко О.Л.,
викладач кафедри англійської мови
технічного спрямування № 2
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
Писарчик О.Л.,
викладач кафедри англійської мови
технічного спрямування № 2
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливою є проблема формування комунікативної культури особистості, яка є консолідуєчим елементом, регулятором поведінки, гарантом шанобливого ставлення особистості до інших, розуміння їх, терплячості та взаємоповаги. Комунікативна культура є багатоплановим явищем установаження і розвитку контактів між людьми, що передбачає обмін інформацією, певну тактику і стратегію взаємодії, сприймання

і взаєморозуміння між суб'єктами спілкування і тим самим слугує одним із механізмів гармонізації особистих і громадських інтересів. Саме у процесі спілкування майбутні фахівці, незалежно від професійної спрямованості, набуваючи досвід взаємодії з іншими людьми, усвідомлюють себе завдяки порівнянню з ними, зміцнюють власні наукові, світоглядні, етико-естетичні погляди і переконання у прогресивному зростанні.

З огляду на це визначальним у вихованні комунікативної культури студентів є зміцнення, насамперед, моральних основ: поваги до людей,

доброзичливості, толерантності, чуйності, скромності, почуття власної гідності. Саме формування у студентів ввічливості і тактовності як стійких рис особистості, ознайомлення їх із соціальними нормами поведінки, міжособистісної взаємодії, вироблення звички дотримання цих норм постає одним із конкретних завдань формування комунікативної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування комунікативної культури особистості є предметом ряду філософських, психологічних і педагогічних наук. Так, праці вчених присвячені розумінню окремих сторін професійно-педагогічної культури: методологічної (І. Ісаєв, В. Сластьонін та ін.), морально-етичної (Е. Гришин), комунікативної (В. Грехнєв, І. Комарова, А. Мудрик, І. Тимченко). В останні роки у працях Н. Березіної, Л. Березницької, М. Васильєвої, О. Вєтохова, Н. Волкової, В. Грехнєва, В. Кан-Калика, І. Комарової, В. Морозова, А. Мудрика, С. Мусатова, С. Ольховецького та інших досліджувались питання формування комунікативної культури особистості. Це, зокрема, дослідження, акцент яких спрямований на комунікативну взаємодію, психологічні аспекти комунікативної підготовки студентів, педагогічні умови формування комунікативної культури та окремих комунікативних умінь і навичок [1].

У контексті нашого дослідження актуальним є з'ясування специфіки формування комунікативної культури студентів у вищому технічному навчальному закладі. У зв'язку із цим О. Каверіна стверджує, що вища технічна школа має бути центром культури, осередком гуманістичних знань і морального виховання. Цього можна досягти за умови формування у вищих технічних навчальних закладах певного гуманітарного середовища, яке вирішальним чином впливає на розвиток особистості, що усвідомлює сенс своєї діяльності, своє призначення. Професійна підготовка повинна поєднуватися з формуванням гуманітарної культури студентів, з утвердженням гуманістичних пріоритетів у свідомості [4].

Продовжуючи цю думку, С. Дмитрієва виділяє соціальні, професійні та психологічні якості, якими має володіти кожний сучасний конкурентоспроможний фахівець. До соціальних якостей належать: оволодіння нормами професійного спілкування, етичними нормами професії; спрямованість професійних результатів на благо інших людей і суспільства; вміння співробітництва, легко вступати в контакт, психологічно впливати на інших людей (фасиліативність); гнучкість мислення і сумісність, толерантність у міжособистісних відносинах, вміння слухати і переконувати, аргументувати власну думку, презентувати свої ідеї, визнавати власні помилки тощо. До професійних якостей належать: усвідомлене розуміння місії та призна-

чення професії, оволодіння нормами професійної діяльності, професійна свідомість та професійне мислення, прогнозування результатів тощо [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як свідчить аналіз теорії і практики досліджуваної проблеми, успішність діяльності майбутніх інженерів багато в чому визначається не лише набутими професійними знаннями, а й високим рівнем формування їх готовності до професійної комунікації в процесі фахової підготовки, рівнем сформованості комунікативної культури, оскільки названі вище соціальні, професійні та психологічні якості фахівця є взаємозалежними, взаємодоповнюючими її показниками.

На думку Г. Хорошавіної, рівень сформованості комунікативної культури лінійно залежить від наявності системи її формування у вищому навчальному технічному закладі. Продовжуючи далі, вона зауважує, що вища освіта сьогодні є не лише багатофакторною та інваріантною, але й полірівневою, що передбачає можливості розвитку творчого потенціалу людини, поетапне вдосконалення її комунікативної діяльності, що є передумовою динаміки формування комунікативної культури майбутнього фахівця [6].

Разом із тим питання формування комунікативної культури майбутніх інженерів у позааудиторній роботі поки що не стало предметом самостійного дослідження.

Метою нашої статті є аналіз позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі як чинника формування комунікативної культури майбутніх інженерів, що досягається шляхом розкриття змісту аудиторної роботи, її форм і методів організації у вищому технічному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування комунікативної культури майбутнього інженера є багатограним, тривалим і взаємообумовленим процесом, ефективна організація якого залежить від багатьох чинників: суб'єктивних (психологічні чинники різного роду, особистісні якості, певні вміння й навички спілкування) й об'єктивних (пов'язані з організацією навчально-виховного процесу в межах технічного навчального закладу, зумовлені розвитком загального освітнього простору тощо).

Особливості формування комунікативної культури в комунікативному просторі свідчать про її бінарні можливості. З одного боку, майбутній фахівець моделює комунікативну діяльність, міжгрупову та міжособистісну взаємодію, реалізує проектні можливості комунікативної культури, будучи її носієм, з іншого боку – формує і розвиває особистість із гуманістичною спрямованістю і конструктивним настроєм, який володіє загальною духовною культурою. Це породжує творчість, основу формування та збагачення комунікативної культури фахівця. Рефлексивне управління процесом формування

комунікативної культури забезпечує такий вплив на цей процес, який наближає його до мети.

Аналізуючи підходи до формування готовності студентів до професійної комунікації як результату сформованості їх комунікативної культури, О. Каверіна визначає необхідність використання професійно-діяльнісного підходу, який спрямовує на зближення навчальної діяльності й майбутньої професії; культурологічного підходу, що базується на необхідності цілісного сприйняття культури, і поєднує безліч предметних сфер; синергетичного підходу, в контексті якого інтеграція знань базується на відродженні природних, об'єктивно діючих зв'язків між елементами навчального матеріалу; проблемного підходу, який передбачає структурування змісту гуманітарного матеріалу та базується на принципах науковості й розвитку, що забезпечує розвивальний характер навчання (інтегративність мислення майбутніх інженерів); системний аналіз використовується для розкриття цілісності процесу формування комунікативної культури особистості студента [4].

З огляду на зазначене вище актуальним є аналіз позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі як чинника формування комунікативної культури студентів, адже особистісне та професійне становлення студента практично неможливе без включення його у систему позааудиторної діяльності.

Метою позааудиторної роботи студентів є: розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів; формування у студентів потреби безперервного самостійного поповнення знань; закріплення, збагачення і поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці; формування світогляду студентів і їхньої світоглядної культури; формування інтересів студентів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту; виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей і нахилів; забезпечення всебічного виховання студентів, формування комунікативної культури студентів. Серед принципів позааудиторної роботи пріоритетними є: добровільна участь у ній студентів; суспільна спрямованість; ініціатива і самодіяльність студентів; розвиток винахідливості, студентської технічної та художньої творчості.

Конструктивною в контексті нашого дослідження є думка Л. Петриченко про те, що позааудиторна робота студента є продовженням аудиторної роботи, а може бути й окремим елементом у процесі підготовки майбутнього фахівця [5].

До основних форм позааудиторної роботи студентів належать: виконання домашніх завдань, науково-дослідна робота, безпосередня участь у конференціях, змаганнях, іграх, педагогічна практика, участь у роботі гуртків, робота в літньому таборі відпочинку дітей, керівництво гурт-

ком або секцією в школі, будинку творчості, організація змагань, диспутів, круглих столів, допомога соціальним службам, страхування в державних закладах тощо.

У ході дослідження нами встановлено, що позааудиторна робота студентів – це процес, в якому домінує елемент самореалізації. Вона дає змогу студентам гармонізувати внутрішні та зовнішні фактори формування професійної й комунікативної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються.

Практика діяльності сучасних вищих технічних навчальних закладів свідчить, що позааудиторна робота – це не лише засіб зростання інтелектуального потенціалу, професійної культури, а й платформа формування відповідальності, оволодіння засобами самоактуалізації, самовиховання, самоосвіти. Особистісне та професійне становлення студента практично неможливе без включення його у систему позааудиторної діяльності. Саме в ній відпрацьовуються різноманітні стратегії поведінки як на побутовому, так і на професійному рівнях.

Отже, як нами вже наголошувалось, позааудиторна робота є системою, що поєднує у собі мету, зміст, функції, методи і організаційно-педагогічні форми, спрямовані на розвиток активності, самодіяльності, комунікативності, толерантності, взаємодії студентів на принципах співробітництва та співтворчості.

На нашу думку, у системі позааудиторної роботи з формування комунікативної культури майбутнього інженера має бути декілька взаємопов'язаних між собою складових частин. Йдеться про організацію науково-дослідної роботи студентів, яка передбачає і їхню самостійну роботу, практичної підготовки студентів (проходження різного виду практик) і виховної роботи в технічному навчальному закладі.

Науково-дослідна робота як складник позааудиторної роботи спрямована на поглиблення мотивації творчої, комунікативної професійної діяльності студентів, сприяє поглибленню теоретичних знань студентів, розвитку їхнього творчого мислення, гнучкості, рефлексії, оволодінню пошуково-дослідницькими вміннями та вміннями презентувати свої дослідження.

Як свідчать результати нашого дослідження, виховна складова частина системи позааудиторної роботи студентів сприяє, з одного боку, реалізації цілей і завдань підготовки студентів до професійної діяльності, а з іншого – досягненню мети і завдань, пов'язаних із забезпеченням особистісного компонента структури комунікативної культури майбутнього фахівця, а саме: формування творчої комунікативної особистості, яка здатна швидко адаптуватися до складних умов реального професійного середовища; вміє співпрацювати з іншими

людьми; вміє слухати і чути співрозмовника; вміє аргументувати і доводити свої міркування; вміє співпереживати та рефлексувати. З огляду на це С. Вітвицька зауважує, що «позааудиторна робота дає змогу надати процесу набуття професії особистісного забарвлення» [1, с. 122].

Висновки. Цілеспрямоване формування комунікативної культури у студентів вищих технічних навчальних закладів сприяє підвищенню якості їхньої професійної підготовки, формуванню активної громадянської і життєвої позиції, всебічному професійно-особистісному розвитку та самовдосконаленню.

У процесі виховної позааудиторної роботи відбувається соціальне та професійне становлення особистості майбутнього інженера, формуються її ціннісні орієнтації, найбільш повно розкривається творча індивідуальність як єдність інтелектуальних, емоційних і фізичних сил.

Подальшого наукового дослідження потребує структура означеного феномену в контексті специфіки виховання майбутнього фахівця технічного профілю, недостатньо обґрунтованою залишається методика діагностики комунікативної культури як цілісної особистісної характеристики майбутнього інженера.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
2. Гаврилюк О.О. Формування комунікативної культури студентів вищих педагогічних закладів засобами позааудиторної роботи. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики* : зб. наук. пр. / гол. ред. Гузій Н.В. та ін. Київ : НПУ, 2001. Вип. 5. С. 115-160.
3. Дмитриева С.В. Формирование коммуникативной культуры студентов технического вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Шуя, 2009. 168 с.
4. Каверіна О.Г. Професійна підготовка майбутніх інженерів у процесі формування професійної комунікації. Педагогічний процес : теорія і практика. Вип. 1. Серія «Педагогіка, психологія». Київ : ЕМКО, 2009. С. 229-236.
5. Петриченко Л.О. Система позааудиторної роботи, спрямованої на підготовку майбутнього вчителя до творчої професійної діяльності. URL : http://www.intellect-invest.org.ua/content/userfiles/files/gnvp/GNVP_51.pdf.
6. Хорошавина Г.Д. Коммуникативная деятельность как детерминанта высшего профессионального образования : дисс... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Г.Д. Хорошавина. Москва, 2003. 410 с.